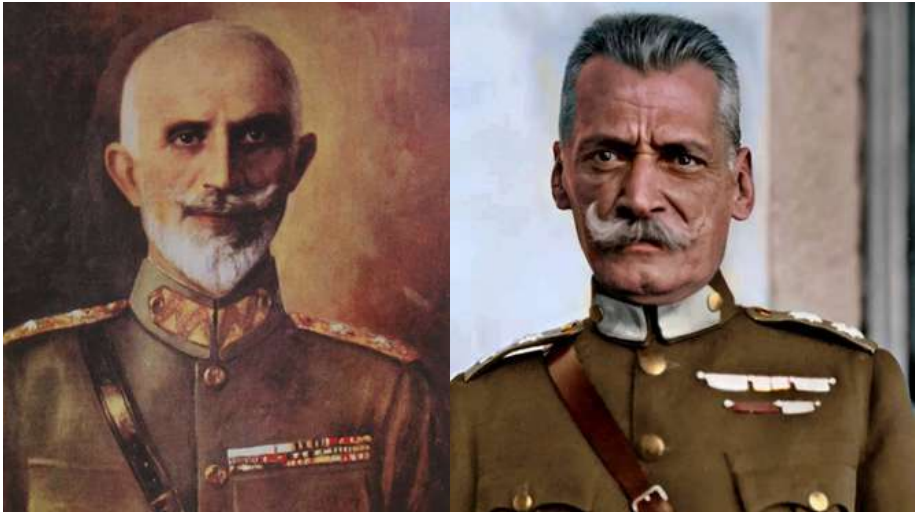

Αρχιστράτηγος ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΤΖΗΑΝΕΣΤΗΣ
&
Αρχιστράτηγος ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΟΥΛΑΣ

Συνεντεύξεις για την Μικρασιατική καταστροφή

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Φ. Σ. ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2025

ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΤΖΗΑΝΕΣΤΗ

ΠΩΣ ΕΠΗΛΘΕΝ Η ΑΠΡΟΣΔΟΚΗΤΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΑΥΤΟΣ ΕΙΧΕΝ ΥΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΝ ΣΥΜΠΤΗΣΙΝ ΤΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

Το Ελληνικόν Μέτωπον κατά τας τελευταίας προ της επιθέσεως ημέρας.

- Η «εγκληματική» προεξοχή του Αφιών Καραχισάρ.
- Η επίθεσις προεβλέπετο.
- Αι κρίσιμαί στιγμαί της 14ης Αυγούστου.
- Μία άγνωστος εκ παρατάξεως μάχη.
- Η απόφασις δια την σύμπτυσιν.
- Η διάλυσις των Σωμάτων Τρικούπη και Διγενί.
- Η διπλωματία απεγοήτευσεν τον Ελληνικόν Στρατόν.
- Το μέτωπον δεν είχαν εξασθενήσει.
- Πώς συνεκροτήθη η Στρατιά Θράκης.
- Ο ανεφοδιασμός των Κεμαλικών.
- Απεγνωσμένοι προσπαθείαι προς συγκράτησιν του εχθρού.

Αθήναι, 29 (Αυγούστου) ο τέως Αρχιστράτηγος κ. Χατζηανέστης προέβη εις τας εξής διαφωτιστικάς δηλώσεις σχετικώς με την εξέλιξιν των γεγονότων.

«Η κοινή γνώμη και ο Τύπος εσχημάτισαν εσφαλμένην γνώμην περί των αιτίων εις τα οποία οφείλεται η εν Μικρά Ασία Καταστροφή, λόγω πιθανώς της ελλείψεως πληροφοριών αίτινες θα ηδύναντο να τους διαφωτίσουν. *Ίσως δεν θα έπρεπε να ομιλήση τις επ' αυτών.* Αλλά δεν νομίζω ότι επιτρέπεται επί πολύ πλέον η άγνοια των πραγμάτων.

Το ελληνικόν μέτωπον εις την Μικράν Ασίαν εξετεινέτο εις όσπν έκτασιν και το τεράστιον ρωσσικόν μέτωπον του τελευταίου Μεγάλου Πολέμου. Εάν όμως λάβωμεν το θρακικόν μέτωπον ως συνέχαιαν του μικρασιατικού, όπως και είναι, τότε η έκτασις του εξισούται προς το όλον του ρωσσικού, γαλλικού και ιταλικού μετώπου κατά τον Παγκόσμιον Πόλεμον.

Τοσούτον καταπληκτικόν εις έκτασιν ήτο το ελληνικόν μέτωπον, απασχολούν διακοσίας δέκα εν όλω χιλιάδες ανδρών, εξ ων εκατό χιλιάδες μάχημοι και αι λοιπαί, διατιθέμεναι δια τας άλλας υπηρεσίας του στρατεύματος και την φρούρησιν των εντεύθεν του μετώπου εδαφών.

Η επιθεώρησις του μετώπου ην ενήργησα άμα αναλαβών την διοίκησιν της Στρατιάς, με έπεισεν αμέσως περί της ανάγκης της συμπτύξεως του Στρατού και της δημιουργίας μετώπου μικροτέρου εις έκτασιν και, κατά φυσικήν συνέπειαν, απαιτούντος ημίσεις αριθμητικώς στρατιωτικάς δυνάμεις των τότε διατηρουμένων.

Τούτο απετέλεσεν αμέσως την έμμονον σκέψιν μου. Δια την πραγματοποίησιν της δε, διώρισα αμέσως δύο επιτροπάς, αίτινες και ανέλαβον την σχετικήν μελέτην.

Η ΠΡΟΕΞΟΧΗ ΤΟΥ ΑΦΙΟΝ ΚΑΡΑΧΙΣΑΡ

Αλλ' ό,τι κυριώτατα υπέπεσεν εις την αντίληψίν μου ως απαιτούν την άμεσον λήψιν αποφάσεων, ήτο η προεξοχή του μετώπου μας προς το Αφιών Καραχισάρ.

Η παράταξις μας εκεί ευρίσκετο *εγκληματικώς* εκτεθειμένη εις τον εχθρόν, του οποίου αι γραμμαι απέιχον εξ μόλις χιλιόμετρα. Όταν αντελήφθην τούτο, όταν

δηλαδή αντελήφθην κέντρον ανεφοδιασμού απέχον εξ μόλις χιλιομέτρων των εχθρικών θέσεων, ομολογώ ότι έμεινα κατάπληκτος.

Η γραμμή μας εκείνη, παρίστατο ανάγκη *επιτακτική*, να μετατεθεί, αδιαφόρως προς τα πρόσω ή προς τα οπίσω. Αλλ' η προς τα πρόσω μετάθεσις θα απίτη φυσικά επίθεσιν μετά θυσιών, ουδ'ώλως δε συμφέρουσαν.

Δια τούτο προέκρινα την προς τα οπίσω μετάθεσιν, την οποίαν προέτεινα εις την Κυβέρνησιν. Ατυχώς, προς το στρατιωτικώς συμφέρον υπήρχεν και το πολιτικώς συμφέρον. Η Κυβέρνησις εφρόνει ότι η εγκατάλειψις του Αφιών Καραχισάρ θα ενεποιεί δυσμενή δι' ημάς εντύπωσιν. Ηναγκάσθην να υποκύψω, αφού άλλως τε επρόκειτο να πραγματοποιηθή το σχέδιον της γενικής σμικρύνσεως του μετώπου.

Πόσον, δυστυχώς, ήσαν ακριβείς αι προβλέψεις μου, απέδειξεν η τελευταία επίθεσις.

Η ΓΡΑΜΜΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΠΤΗΓΜΕΝΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ ΑΙ ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

Μετά διμήνου περίπου από της ενάρξεως της, συνετελέσθη υπό των δύο επιτροπών, επί τη βάσει των οδηγιών μου, η εργασία του καθορισμού των νέων γραμμών εις τας οποίας θα εφέρομεν το μέτωπόν μας. Η γραμμή αύτη θα ήτο η γραμμή Φιλαδελφείας-Πανόρμου, περιλαμβάνουσαν και την Προύσσαν, όχι όμως με απόφασιν να προβώ *αμέσως* εις την σύμπτυσιν, ότε παρενέπεσε το ζήτημα συγκροτήσεως της Στρατιάς Θράκης. Επρότεινα να προηγηθή η σύμπτυξις, οπότε και ανεώτερον θα διετίθεντο οι απαιτούμενοι άνδρες, αλλ' εύρον την πολιτικίν άποψιν επιβάλλουσαν την *προ* της συμπτώξεως συγκρότησιν της Στρατίας. Υπεχώρησα. Ιδού διατί.

Διότι όλαι αι υπάρχουσαι πληροφορίαί έπειθον κατά τρόπον μη επιδεχόμενον αμφισβήτησιν ότι και το ανεπτυγμένον μέτωπον, ηδύνατο κάλλιστα να κρατηθή. Εις τα αρχεία της Στρατίας υπάρχουν αι πληροφορίαί αύται. *Υπάρχουν* εκθέσεις όλων ανεξαίρέτως των Σωματαρχών, απαντώντων εις ερωτήσεις περί των διαθέσεων των υπ' αυτών ανδρών, εκθέσεις αίτινες *όλαι* συμφωνούν εις τούτο: οι άνδρες, δεν φαίνονται μεν διατεθειμένοι να αποδεχθούν αογγύστως τας θυσίας και μιας άλλης στρατιωτικής προσπαθείας αλλά αφ' ετέρου, δεν παρέχουν ενδόσιμα δημιουργούντα και την *ελαχίστην* πιθανότητα ότι εν περιπτώσει επιθετικής ενεργείας του εχθρού ήθελον εγκαταλείπει τας θέσεις των. Εις ταύτα, δέον να προστεδή και η αρίστη οχύρωσις των θέσεων μας, αποτελούσαν μίαν ακόμη εγγύησιν.

Ιδού, τίνες λόγοι με έπεισαν να συγκατατεθώ εις την πολιτικίν ανάγκην του να προηγηθή η συγκρότησις της Στρατίας Θράκης της συμπτώξεως.

ΠΩΣ ΣΥΝΕΚΡΟΤΗΘΗ Η ΣΤΡΑΤΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Αλλ' οι εξ Αθηνών, άνευ ουδενός στοιχείου κρίνοντες τα πράγματα, αποδίδουν την ήτταν μας κυρίως εις την συγκρότησιν της Στρατίας Θράκης. Τούτο είναι *ψεύδος*.

Είναι *ψευδές, ψευδέστατον* ότι αδυνατίσαμεν το μέτωπον. Από τας δυνάμεις του Νοτίου Συγκροτήματος δεν αφηρέθη ούτε εις στρατιώτης, ούτε ένα πυροβόλον. Πάσαι αι εκεί δυνάμεις διετηρήθησαν άθικτοι εις άνδρας και υλικόν.

Προς συγκρότησιν του Στρατού της Θράκης, εστάλπισαν εκεί 7.500 άνδρες εξ Αθηνών ή των εμπέδων του εσωτερικού, άλλη τόση δύναμις περισυνελέγη υπό του Στρατηγείου από τας δυνάμεις αίτινες ήσαν κατεσπαρμέναι κατά πλεονασμόν εις τα μετόπισθεν της Μικρασίας, εν Σμύρνη και αλλαχού και ετέρα δύναμις, ίση περίπου, αφηρέθη από το Βόρειον Συγκρότημα, ήτις, εις αυτό επερίσσευε λόγω της

εκεί στρατιωτικής καταστάσεως. Τοιαύτη ήτο η κατάσταση και ούτω απηρτίσθη η Στρατιά Θράκης».

Ακολουθώς ο κ. Χατζηνανέστης ανέφερε δια μακρών πώς εφοδιάζετο ο εχθρός, το ζήτημα των νηοπομπών πώς ο Κεμάλ απέκτησεν υπερτέραν αεροπορική υπηρεσία και πώς, η ιδική μας αεροπορική υπηρεσία δεν ηδύνατο να προσφέρει, διότι η του Ναυτικού δεν υπήκουε εις τας διαταγάς της Στρατιάς αλλά μόνον του Υπουργείου των Ναυτικών.

Η ΣΤΡΑΤΙΑ ΕΙΧΕ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ

«Παρά ταύτα, η Στρατιά δεν εστερείτο πληροφοριών περί των κινήσεων του εχθρού - ως ελέχθη -. Τουναντίον, η υπηρεσία μου είχε αρίστας πληροφορίας περί αυτών, η δε επίθεσίς του δεν απετέλει δι' ημάς κάτι το οποίον δεν αναμένομεν.

Μέχρι τοιούτου δε σημείου ευρίσκετο εν γνώσει της καταστάσεως, ώστε είχαν εις χείρας του αυτοουσίας και τας διαταγάς των επιχειρήσεων του Κεμάλ. Αναλόγως δε τούτων ήσαν διατεταγμένοι αι δυνάμεις μας».

(Ο Στρατηγός επέδειξε τας διαταγάς ταύτας και τας έναντι τούτων ιδικάς του).

Επί τη βάσει των πληροφοριών τούτων ας είχαν τα Σώματα, λαμβανομένων δε υπ' όψει και των δυνάμεων ας διεθέτομεν - επαναλαμβάνω δε ρητώς ότι ο Νότιος Τομεύς δεν είχαν υποστή ουδέ την παραμικροτέραν ελάττωσιν δυνάμεων δια την Θράκην - δεν επιτρέπεται ουδεμία αμφιβολία δια την ημετέραν νίκην.

Ούτω, γνωρίζοντες πάντα ταύτα, ούτε επί μίαν στιγμήν δεν εσκεφθήκαμεν ότι ήτο δυνατόν να επέλθη ο συντελεστής όστις επέφερε ό, τι μοιραίον επέφερεν.

Μάλιστα, όταν από τας πρώτας κινήσεις του εχθρού επιστοποιήθη ότι ο Κεμάλ εφήρμοζε ακριβώς τα των διαταγών ας κατείχομεν, εβαδίζαμεν πλέον επί τη βάσει γνωστών αυτού κινήσεων.

Το απρόοπτον και η μεταβολή δεν επήλθεν από του εχθρού αλλ' αφ' ημών δυστυχώς.

Ας έλθωμεν ήδη εις τα από της 13ης Αυγούστου γεγονότα. Είναι τα γεγονότα τα οποία θα αποτελέσουν την μαύρην σελίδα της ελληνικής Ιστορίας. Είμαι *δυστυχής, πολύ δυστυχής* ως Έλλην διότι αναγκάζομαι να ομιλήσω τοιουτοτρόπως - βεβαιωθείτε περί τούτου. Αν υπήρχεν έστω και *αμυδρά* πιθανότης ότι σιωπών και αναλαμβάνων εγώ όλην την ευθύνην των γεγονότων και θυσιάζων εμαυτον και το όνομά μου θα απίλασσον την πατρίδα μου της σελίδος αυτής, του *στίγματος* αυτού...*Δυστυχώς, οιαδήποτε* θυσία δεν είνε ικανή να επιτύχη τούτο.

Την σελίδα αυτήν γνωρίζουν οι εν Σμύρνη πρόξενοι των Συμμάχων, παρηκολουθήσαντες εκ του σύνεγγυς τα γεγονότα. Τας σελίδας αυτάς γνωρίζουν εις όλας αυτών τας γραμμάς οι Στόλαρχοι, ευρισκόμενοι εις διαρκή επαφήν με το Στρατηγείον και παρακολουθήσαντες την εξέλιξιν των επιχειρήσεων. Αντιλαμβάνεσθε τι σημαίνει τούτον.

Σημαίνει ότι η σελίς αυτή του ελληνικού στίγματος είνε εν πλάτει γνωστή εις ολόκληρον την Ευρώπην, αν μη και εις ολόκληρον τον κόσμον. Διατί λοιπόν να την αγνοεί ο ελληνικός λαός; Ας την μάθει αφού ούτως ή άλλως θα την μάθει αργότερον έξωθεν. Δια τον λόγον αυτόν ομιλώ. Δια τον λόγον αυτόν εύρον άσκοπον την θυσίαν εις την οποίαν *ευχαρίστως* θα έστεργον, αν επρόκειτο να προέλθη τι εξ αυτής.

Εγράφη ότι εξήτησα και έλαβον δίμνην άδειαν δια το εξωτερικόν και εχαракτηρίσθη τούτον ως φυγή "υποδίκου". Λοιπόν, δεν εξήτησα άδειαν και δεν έλαβον άδειαν. Δεν φεύγω ούτε *εσκεφθην* να φύγω. Θα μείνω εδώ και *θα αποδώσω ευθύνας*, εάν μου ζητηθούν ευθύνας.

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

Παρέλαβον την 12ην τρέχοντος μηνός (Αυγούστου) ετοίμη πλέον την εργασίαν του καθορισμού των νέων γραμμών εις ας προετιθέμην να φέρω το μέτωπον. Επεξεργάσθην τελειωτικώς την μελέτην, την εύρον καθ' όλα πλήρη και απεφάσισα να αναχωρήσω εις Αθήνας. Είχον την απόφασιν να παρουσιασθώ εις την Κυβέρνησιν και να θέσω υπ' όπιν αυτής μελέτας και σχέδια, δηλών ότι:

- Αυτά είναι κύριοι. Αυτήν την γραμμήν οφείλομεν να καταλάβωμεν. Αφ' ετέρου, ούτως έχει το ζήτημα των νιοψιών. Η λύσις του είναι *απαραίτητος* δια την ευόδωσιν του μικρασιατικού αγώνος. Εγκρίνατε την προτεινομένην σύμπτυσιν. Λύσατε το πρόβλημα των νιοψιών. Εν εναντία περιπτώσει, δηλώ ότι δεν είμαι διατεθειμένος να επιστρέψω εις την διοίκησιν της Στρατιάς.

Με τας προθέσεις αυτάς απεφάσισα την εκ Σμύρνης αναχώρησίν μου δια την 13ην τρέχοντος μηνός (Αυγούστου) και ανηγγέλη μάλιστα αύτη εις Αθήνας.

Η ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΠΡΟΕΒΑΛΕΠΕΤΟ ΚΑΙ ΑΝΕΜΕΝΕΤΟ ΤΟ ΤΑΞΕΙΔΙΟΝ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

Τούτο έδωκεν αφορμήν εις μίαν άλλην πάλιν επίκρισιν εναντίον μου.

- Είδατε, λένουν, τόσοσ ανέμενεν ο Αρχιστράτηγος την επίθεσιν και τόσοσ είχεν πληροφορίας περί αυτής, ώστε την ημέραν της επιθέσεως ανεχώρει εις Αθήνας...

Σας βεβαίω ότι ο Αρχιστράτηγος είχε *όλας* τας πληροφορίας. Εγνώριζε και τας τουρκικάς συγκεντρώσεις και το σημείον των και τας επιθετικάς διαθέσεις του εχθρού. Και ο Αρχιστράτηγος ήτο εν *αναμονή* της επιθέσεως.

Είχον λοιπόν υπ' όψει μου ότι θα γίνουν επιθέσεις. Αλλ' είχαν επίσης υπ' όψει μου - και σας εξέθηκα πώς - ότι ο ελληνικός στρατός θα διετীরει τας θέσεις του εν περιπτώσει επιθέσεως. Και ενόμισα ότι ηδυνάμην να έλθω εις Αθήνας, να λάβω την έγκρισιν του σχεδίου της συμπτύξεως του μετώπου και να το εφαρμόσω, προλαμβάνων την εχθρικήν επίθεσιν, συνεπεία της οποίας, εν εναντία περιπτώσει, η σύμπτυξις μας θα παρουσιάζετο ως επιβεβλημένη. Υπό τοιαύτας συνθήκας απεφάσισα το εις Αθήνας ταξειδίον μου.

Η ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ

Την πρωίαν της 13ης μετέβην εις το γραφείον μου και ετακτοποιούν τα σχέδια και τας μελέτας προκειμένου να αναχωρήσω την μεσημβριάν, ότε έλαβον το πρώτον εκ του μετώπου τηλεγράφημα, αγγέλον την έναρξιν της επιθέσεως. Το υπέγραφεν ο Στρατηγός Τρικούπης και ανέφερεν ότι η επίθεσις ήτο ισχυροτάτη, εκτελουμένη δι' οκτώ μεραρχιών και στρεφομένη κατά της προεξαρχούσης δια του Αφίων Καραχισάρ γραμμής, ιδιαίτατα δε κατά δύο κρισιμωτάτων αυτής σημείων, άτινα και ενέδωκαν υπό την ισχυράν εχθρικήν πίεσιν. Διέταξα αμέσως την πάση θυσία ανάκτησιν των θέσεων τούτων ήτις και επετεύχθη περί το εσπέρας, των ημετέρων επανακτησάντων τας θέσεις των. Ούτω, η πρώτη ημέρα της επιθέσεως του εχθρού απέβη δι' αυτόν άκαρπος.

ΑΙ ΔΙΑΤΑΓΑΙ

Ελέχθη ότι εις το σημείον εκείνο της παρατάξεως μας, είχαν επέλθει *τοιαύται* μεταβολαί εν τη διοικήσει και εν τη συνθέσει, ώστε καθίστων δυσχερή την συνεργασίαν των δύο εκεί ευρισκομένων σωμάτων Τρικούπη και Διγενή. Ελέχθη

επίσης, ότι συνεπεία των μεταβολών τούτων ο Στρατηγός Διγενής δεν εβοήθησε τας αγωνιζομένας δυνάμεις του Στρατηγού Τρικούπη, αναμένων διαταγάς παρά της Διοικήσεως, αίτινες όμως δεν εδόθησαν εγκαίρως.

Ταύτα πάντα είναι φαντασιώδη. Εις τον τομέα του Αφίον Καραχισάρ αφήκα άθικτον το καθεστώς το οποίον εύρον άμα ανέλαβον την Διοίκησιν της Στρατιάς. Μόνον μίαν μεραρχίαν ανήκουσα εις το σώμα Διγενή υπήγαγον εις τας διαταγάς του Στρατηγού Τρικούπη, ως πλησιέστερον προς το δεξιόν άκρον αυτού ευρισκομένην, χωρίς εννοείται να την μετακινήσω εκ της θέσεώς της. Επομένως, η παράταξις της εκεί ουδόλως ήλλαξεν. Όσον αφορά το ζήτημα των διαταγών προς τον Στρατηγόν Διγενή, το πράγμα έχει ούτως:

Εις τον Στρατηγόν Τρικούπη, είχαν δώσει προ πολλού απόλυτον ελευθερίαν όπως εν περιπτώσει εχθρικής επιθέσεως, χωρίς να ζητήσει άλλην τινά έγκρισιν, χρησιμοποιήσει την εγγύτερον αυτού ευρισκομένην 7ην Μεραρχίαν εκ του Σώματος Διγενή, όπερ και έπραξεν πράγματι ο Στρατηγός την 13ην, ότε εξεδηλώθη η εχθρική επίθεσις.

Όσον αφορά τα περί καθυστερήσεως διαταγών προς τον Στρατηγόν Διγενήν, οι επιχειρούντες να πεισθούν, οφείλουν να αποταθούν εις τα αρχεία της Στρατιάς. Θα εύρουν εκεί ότι ο Αρχιστράτηγος, αμέσως την επομένην της επιθέσεως, 14ην Αυγούστου έδωκε προς το Σώμα του Στρατηγού Διγενή τας επιβαλλομένας διαταγάς.

Δεν χρειάζεται να είναι κανείς Στρατηγός δια να αντιληφθή ωρισμένα πράγματα. Οι ομιλούντες περί καθυστερήσεως εκδόσεως διαταγών προς τον Στρατηγόν Διγενήν δεν θα υπονοούν βεβαίως το γεγονός ότι αι διαταγαί αύται εδόθησαν την 14ην και όχι την προηγουμένην, ότε εξεδηλώθη η επίθεσις.

Ο εχθρός, προκειμένου να επιτεθεί, φυσικόν είνε να θελήσιν να απομακρύνη την προσοχήν του αντιπάλου του εκ του σημείου εις το οποίον κυρίως θα επιτεθεί. Κρούει σήμερον εδώ όμως η κυρίως επίθεσις του πρόκειται να εκδηλωθή αύριον *αλλαχού* εις σημείον πολύ απέχον - πολλάκις - εκείνου εις το οποίον εμφανίζεται η πρώτη κρούσις. Δεν *επετρέπετο* λοιπόν να μετακινήσω ολόκληρον το Σώμα Διγενή από της πρώτης ημέρας της επιθέσεως προς το σημείον όπου εξεδηλώθη αύτη. Όφειλον να αναμείνω σαφεστέραν εκδήλωσιν των εχθρικών διαθέσεων και τούτο έπραξα.

Την επομένην, ότε αι διαθέσεις του εχθρού παρουσιάσθησαν οίαι πράγματι ήσαν, ο Στρατηγός Διγενής είχε τας δεούσας διαταγάς.

ΚΑΙ ΑΡΧΕΤΑΙ Η ΑΠΡΟΣΔΟΚΗΤΟΣ ΔΙΑΡΡΟΗ

Την πρωίαν της 14ης, αι εκ του Σώματος του Στρατηγού Τρικούπη ειδήσεις ήλθον απροσδόκητοι:

“Ο εχθρός επανέλαβε την επίθεσιν”

Και κατόπιν

“Οι άνδρες μου κλονίζονται”

Και κατόπιν

“Οι άνδρες μου με εγκαταλείπουν!”

Έμεινα κατάπληκτος! Τί εμεσολάβησε πείθον τους Έλληνας να εγκαταλείπουν τας θέσεις των; Αριθμητική μίπως υπεροχή του εχθρού; Αλλα τοιαύτη δεν *υπήρχεν*. Αι δυνάμεις μας εκεί ήσαν αριθμητικώς ισόπαλοι. Οι ήμέτεροι δε, είχαν και το πλεονέκτημα του αμυνομένου και μάλιστα εκ καλώς οχυρωμένων γραμμών. Ομολογώ ότι οι πληροφορίες αύται, αι παρουσιάζουσαι τον στρατόν μας, άνευ λόγου, εγκαταλείποντα τας θέσεις του, με έκαμαν να προαισθανώ την Καταστροφήν.

Ἐσπευσα να διατάξω την εις Σεϊντή Γαζί ευρισκομένην ανεξάρτητον μεραρχίαν Θεοτόκη να κατέλθῃ δια συντόνου πορείας εις ενίσχυσιν του σώματος Τρικούπῃ. Ἀλλ' ἤλπιζον ὅτι οὐπωσδήποτε τα δύο σώματα, Διγενή και Τρικούπῃ, θα πδύναντο να κρατήσουν ἐπὶ τοσούτον μικρόν χρόνον τον εχθρόν.

Δυστυχώς δεν υπελόγησα - διότι δεν ἦτο δυνατόν να υπολογίσω, δεν επετρεπέτο οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν να υπολογίσω - ὅ, τι ἐγένετο μετ' ὀλίγον.

Τα τηλεγραφήματα ἤρχισαν καταφθάνοντα ἀλλεπαλλήλως παρὰ των δύο σωματαρχών, ἀγγέλοντα την πλήρη ἀποσύνθεσιν των μεραρχιών των. *Οἱ ἄνδρες των τους εγκατέλειπον. Οἱ Ἕλληνες στρατιῶται ἐφευγον προ του εχθροῦ χωρὶς λόγον, χωρὶς τίποτε να δικαιολογῇ την φυγὴν των.* Ἦτο προφανές ὅτι ἀπητούντο ἀποφασιστικά και ριζικώτατα μέτρα.

ΠΩΣ ΔΙΕΛΥΘΗΣΑΝ ΤΑ ΔΥΟ ΣΩΜΑΤΑ

Αφίκα ελευθερίαν εις τους δύο σωματάρχας δια την ἐκκένωσιν του Αφίον Καραχισάρ, ἥτις και συνετέλεσθη ἐνέκρινα υποχώρησιν αὐτῶν νοτιοδυτικώς, αποφασίσας να δοθῇ ἐκεῖ μία ἐκ παρατάξεως μάχη, ἥτις να ἐκρίνε τον ὅλον αγώνα.

Πράγματι, συμφώνως προς τας διαταγὰς μου, τα δύο σώματα υπεχώρησαν και παρετάχθησαν εις ἀπόστασιν 40-45 χιλιομέτρων ἀπὸ του Αφίον Καραχισάρ, το μεν του κυρίου Τρικούπῃ καθέτως προς την σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, το δε του κυρίου Διγενὴ παραλλήλως, οὕτως ὥστε τα δύο σώματα ἀπετέλεσαν ὀρθὴν γωνίαν. *Προς τούτοις, λόγω της υποχωρήσεως, διέταξα την κατερχομένην ανεξάρτητον μεραρχίαν να βαδίσῃ προς νότον, ὅπως μὴ ευρεθῇ εις χεῖρας του εχθροῦ.*

Τοιουτοτρόπως, μία κεμαλικὴ επίθεσις κατὰ του σώματος Τρικούπῃ θα παρουσίαζεν δι' αὐτήν την ἀπειλὴν των πλευρῶν της ἐκ μέρους του σώματος Διγενὴ ἐπίθεσις δε κατὰ του σώματος Διγενὴ εἶχε δια τον εχθρόν τον κίνδυνον πλευροκοπήσεως ἐκ μέρους του σώματος Τρικούπῃ.

Ταῦτα πάντα - ἐννοεῖται εἰάν οἱ ἄνδρες ἔμειναν εις το καθήκον των. Ατυχώς ὁμως, δεν ἔμειναν. Ο εχθρὸς ἐπὶλθε την ἐπομένην και δια του κυριωτέρου ὄγκου των δυνάμεών του πλῆττει ἀκριβῶς το κέντρον της δια της επαφῆς των δύο Σωμάτων σχηματιζομένης γωνίας. Ἐ, λοιπόν, ἀπὸ της στιγμῆς ἐκείνης, ἀρχεται ἡ πλήρης ἀποσύνθεσις των μεραρχιών των δύο Σωμάτων. Οἱ αξιωματικοὶ μας, καταβάλλον - ὁμολογουμένως - πάσαν προσπάθειαν ὅπως συγκρατήσουν τους ἄνδρας και πολλοί, οἱ καλλίτεροι δε, πύπτουν ἐκεῖ. *Ἀλλ' οἱ στρατιῶται δεν πολεμοῦν πλέον.* Διαλύονται και μεταβάλλονται εις ομάδας φυγάδων. Εγκαταλείπουν τα ὅπλα των, εγκαταλείπουν το βαρὺ πυροβολικόν των, τα μεταγωγικά των, τα πάντα. Και συναποκομίζουν μόνον το ορειβατικόν των πυροβολικόν.

Απὸ της στιγμῆς ἐκείνης τα δύο Σώματα ἐξαφανίζονται, διότι μεταξύ ἄλλων, εγκατέλειψαν και τον ἀσύρματόν των, δια του ὁποίου - και μόνον - θα ευρισκόμεθα εις επαφὴν, λόγω της ἀπὸ των κεμαλικῶν ἀποκοπῆς πασῶν των ἄλλων συγκοινωνιών.

Το γεγονός ὅτι μετὰ πέντε ὁλοκλήρους ἡμέρας οἱ δύο Στρατηγοὶ και τα ἐπιτελεῖα των ἐνεφανίσθησαν μόνον ὡς άτομα τα ὁποῖα συνίνωσε κοινὴ δυστυχία εις το Ουσάκ, να ἐμπέσουν εις χεῖρας του εχθροῦ, ἀποδεικνύει καλλίτερον παντὶς ἄλλου την πικρὰν ἀλήθειαν: ὁ στρατός δεν ἐπολέμει. Εγκατέλειψε τας θέσεις του πρην αἰσθανθὴ καν εχθρικὴν πίεσιν, *εγκατέλειπεν τα πάντα και διελύθη.*

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΠΡΟΣ ΣΥΓΚΡΑΤΗΣΙΝ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ταῦτα ἐπληροφορεῖτο την 14ην ἡ Διοίκησις της Στρατιάς. Ἀλλὰ και σχεδόν λόγω των ἀπὸ της προηγουμένης ὑπαρχουσῶν πληροφοριῶν, ταῦτα και ἀνέμενε. Ἐβλεπα

κατάπληκτος την *αδικαιολόγητον φυγήν του στρατού*, φυγήν η οποία ακόμη μου είνε ανεξήγητος. Ας μη θεωρηθή - διότι ελέχθη και τούτο - ότι η Καταστροφή αποδίδεται εκ των προτέρων εις τον στρατόν.

Αι αναφοραί υπάρχουν εις τα αρχεία της στρατιάς. Αλλά υπάρχει και η ημερησία διαταγή μου της 14ης Αυγούστου, ομιλούσα ευγλωττότερον πάσης άλλης περί τούτου».

Και ο Στρατηγός επέδειξεν Ημερησίαν Διαταγήν υπό ημερομηνίαν 14 Αυγούστου 1922 απευθυνομένη προς το στράτευμα.

Η Διαταγή, λαμβάνουσα αφορμήν εκ των «καταπληκτικών *αλλεπαλλήλων υποχωρήσεων του Στρατού*» υπενθυμίζει εις τους αξιωματικούς και στρατιώτας το καθήκον των, ποιεῖται έκκλησιν προς αυτούς όπως μείνουν πιστοί εις αυτό, παρουσιάζει με μελανότατα χρώματα την κατάστασιν ἥτις δημιουργεῖται δια της εγκαταλείψεως των θέσεων των, τόσον δι' ἐν ἑκάστον ἐξ αὐτῶν ὡς ἄτομον, ὅσον και δια την Ελλάδα ἐν συνόλῳ. Ἐν τέλει, ἐξορκίζει τοὺς στρατιώτας νὰ μὴ ἀπορρίψουν τὴν δάφνην τῆς νίκης ἐκ τοῦ μετώπου των δια νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν με τὸ στίγμα τῆς ἥττης.

«Δια νὰ ἐκδώσω» - συνεχίζει ὁ Στρατηγός - «τοιαύτην διαταγήν, τὴν ἐπομένην τῆς ἐπιθέσεως, ἀντιλαμβάνεσθε πρὸ τίνος καταστάσεως εὐρέθην.

Η ΕΛΛΕΙΨΙΣ ΓΡΑΜΜΗΣ ΥΠΟΧΩΡΗΣΕΩΣ

Η διάλυσις των δύο Σωμάτων Διγενή και Τρικούπη, μετέδωκε και εις τα άλλα Σώματα το πνεῦμα της αποσυνθέσεως. Αλλεπάλληλα ἦσαν τὰ καταφθάνοντα εἰς τὸ Στρατηγεῖον ἀγγέλματα ἀποσυνθέσεως στρατιωτικῶν μονάδων. Οὐδὲν μέτρον θα ἴσχυε πλέον πρὸς συγκράτησιν τοῦ Στρατοῦ. Οὐδεμία δευτέρα γραμμὴ υποχωρήσεως ὑπῆρχε. Διότι εὐρέθην και πρὸ αὐτοῦ τοῦ πρωτοφανοῦς.

Δεν εἶχε μελετηθῇ και δεν εἶχεν ὁργανωθῇ μία δευτέρα γραμμὴ, δια τὴν περίπτωσιν υποχωρήσεως τοῦ Στρατοῦ.

Εἶχε μελετηθῇ μόνον ἀλλὰ και αὕτη δεν εἶχε ὁργανωθῇ, μία γραμμὴ υποχωρήσεως ἐγγύτατα τῆς Σμύρνης. Ὁ Στρατός λοιπόν, υποχωρῶν, δεν εἶχεν πλέον πού νὰ στηριχθῇ. Παρὰ ταῦτα, ἀπεφάσισα τὴν καταβολὴν πάσης προσπαθείας ὅπως - τουλάχιστον - ἀνασυντάξω και συγκρατήσω τὸν Στρατόν εἰς τὴν γραμμὴν τῆς συμπτύξεως ἣν εἶχον μελετήσῃ και δια τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ζητήσω τὴν ἐγκρίσιν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Εξέδωκα τότε μίαν *πρωτοφανήν* εἰς τὴν Ἱστορίαν διαταγήν, τὴν ἐξῆς: “Πας ἀνώτερος δικαιούται νὰ φονεύσῃ ἀμέσως πάντα κατώτερον ὁ ὁποῖος δειλιά πρὸ τοῦ ἐχθροῦ και εγκαταλείπει τὴν θέσιν τοῦ”.

Ταυτοχρόνως δε εξέδωκα Διαταγήν δια τῆς ὁποίας διέτασσον τὴν *ἀντί πάσης θυσίας* διατήρησιν τῆς γραμμῆς ἣν προώριζα πρὸ τῆς ἐπιθέσεως δια τὴν σύμπτυνξιν. Ἡ διαταγή εἶναι ἡ ἐξῆς:

“Αἱ υποχωροῦσαι δυνάμεις δέον νὰ συγκρατηθοῦν *πάσῃ θυσίᾳ* εἰς τὴν γραμμὴν Φιλαδελφείας-Πανόρμου (γραμμὴ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρών) και νὰ ἀπαγορεύσουν τὴν περαιτέρω προέλασιν τοῦ ἐχθροῦ. Πάσαν ἐντεύθεν τῆς γραμμῆς ταύτης υποχώρησιν *ἀπαγορεύω αὐστηρῶς*, οἱ δε υπεύθυνοι αὐτῆς θα τιμωρηθοῦν *ἀμειλίκτως*”.

Δια τὴν ἀνασυγκρότησιν ταύτην των υποχωρούντων και τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν ὀριζομένην νέαν γραμμὴν, διέταξα νὰ ἀποφευχθῇ τοῦ λοιποῦ πάσα ἐπαφὴ πρὸς τὸν ἐχθρόν, δια συντόνων πορειῶν, ὅπερ και ἐγένετο.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ

Παρ' όλα ταύτα, η γραμμή την οποίαν ώρισα δεν εκρατίθη. Η διάλυσις των διαφόρων μονάδων είχεν επέλθῃ πλήρης και εκ της νέας γραμμής διήλθον πλέον οι στρατιώται μας κατ' άτομα ή κατ' ομάδας. Πάσα ελπίς ανασυντάξεως εξέλιπε πλέον. Η μόνη εναπομείνασα συντεταγμένη δύναμις συνεκεντρώθη υπό του κ. Φράγκου, αποτελέσασα εν Σώμα εκ διαφόρων υπολειμμάτων, αριθμούν δώδεκα χιλιάδας άνδρας. Το Σώμα τούτο υποχωρούν προωρίζα δια την προστασίαν της πόλεως Σμύρνης και την διευκόλυνσιν της επιβάσεως των στρατιωτών εις τα πλοία. Προς τον αυτόν σκοπόν εξήτησα μίαν Μεραρχίαν εκ Θράκης, η οποία και έφθασεν εις Σμύρνην μετά τριήμερον, υπό τον Στρατηγόν κ. Σκαρλάτον. Αλλ' ήδη το πνεύμα του τερματισμού της θυσίας είχε φαίνεται επικρατήσει γενικός.

Οι άνδρες της Μεραρχίας αυτής ηρνήθησαν να αποβιβασθούν εις Σμύρνην. Εκάλεσα τον κ. Σκαρλάτον και διέταξα να πραγματοποιήσῃ την αποβίβασιν της Μεραρχίας *δια παντός τρόπου*. Κατέφυγα δε ταυτοχρόνως και εις την διακινήσεως αντιτορπιλικόν απειλίν.

Κατόπιν τούτου, οι άνδρες της Μεραρχίας επείσθησαν να αποβιβασθούν. Αλλ' οι πρώτοι αποβιβασθέντες εν Πούντα 940 άνδρες διεσκορπίσθησαν φεύγοντες εις διαφόρους διευθύνσεις.

Τούτο με ννάγκασε να αναστείλω την αποβίβασιν και να συνεννοηθώ πλέον μετά των Προξένων δια την τήρησιν της τάξεως. Εκράτησα την Κυβέρνησιν ενήμερον της όλης αυτής της καταστάσεως. Έθηκα προ αυτής - αφ' εαυτού τιθέμενον άλλως τε - το δίλημμα: ανακωχήν και άμεσον εκκένωσιν - την οποίαν άλλως τε επραγματοποιεί ήδη μόνος του ο στρατός. Έδωκα άμέσως τας δεούσας διαταγάς δια την διάσωσιν του υλικού. Χάρις εις αυτάς διεσώθη όλον το υλικόν των μεγάλων κέντρων εφοδιασμού - Σμύρνης, Ουσάκ και Εσκή Σεχίρ, εγκαίρως μεταφερθέν εις την παραλίαν και φορτωθέν εις τα πλοία. Ταυτοχρόνως, διέταξα τας δυνάμεις να επιβιβασθούν δια Μουδανίων. Πράγματι, η δύναμις αύτη, καλώς συγκεκριτημένη πάντοτε και διατηρούσα αδιάρηκτον την συνοχήν της, επιβιβάζεται ήδη των πλοίων.

Αυτά είνε τα πράγματα ως έχουν. Ούτως εξέθηκα την κατάστασιν εις τους κ.κ. Θεοτόκην και Στράτον, όταν το πρώτον μετά την επίθεσιν ήλθον εις Σμύρνην. Αυτός είναι ο τραγικός επίλογος του μικρασιατικού δράματος.

ΔΕΝ ΕΝΗΡΓΗΘΗ ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΝΔΟΧΩΡΑΣ ΔΙΑΤΙ ΔΕΝ ΕΙΧΟΜΕΝ ΕΦΕΔΡΕΙΑΣ

Τίνα μέτρα έλαβον προς ματαιώσιν του επιλόγου αυτού, σας εξέθηκα. Είναι ανάγκη όμως να προσθέσω τινά. Παρουσιάσθησαν οι κατηγορούντες ότι δεν εχρησιμοποίησα εφεδρείας υπέρ των μαχομένων. Αλλά τίνας εφεδρείας να χρησιμοποιήσω; Τας μη υπαρχούσας; Η έκτασις του εν Μικρά Ασία μετώπου έφθανε τα 400 χιλιόμετρα, απησχολούντο δε δι' αυτό 210.000 ανδρών, εκ των οποίων οι ημίσεις μόνον ήσαν μάχιμοι και μόνον το τρίτον ελάμβανε μέρος εις τους αγώνας.

Αι εκατόν δέκα χιλιάδες απητούντο δια την φρουρήσιν της ενδοχώρας. Διότι είχε γίνει και τούτο το πρωτοφανές, ότι δεν είχε διενεργηθεί ο αφοπλισμός των κατοίκων της ενδοχώρας. Τοιουτοτρόπως ο Στρατός μας είχε δύο εχθρούς, εξ ων τον ένα εις τα νώτα. Ότε ηρώτησα κατάπληκτος διατί δεν ενεργήηη ο αφοπλισμός, ώστε να απαιτηνται εκατόν δέκα χιλιάδες δια τη φρουρήσιν των μετόπισθεν, ελάμβανον την απάντησιν ότι τούτο, δεν είχε καταστή δυνατόν.

Πού λοιπόν να εύρω τας εφεδρείας; Από ποίον περίσσευμα; Αλλ' ανεξαρτίτως

τούτου, και αν υπήρχον εφεδρείαι, *πάλιν* δεν θα εχρησιμοποιούντο. Η χρησιμοποίησις εφεδρειών προϋποθέτει ότι θα αφεθή ο χρόνος προς χρήσιν αυτών. Προϋποθέτει ότι οι μαχόμενοι *θα κρατήσουν* τον εχθρόν μέχρις ου φθάσουν αύται. Δεν προϋποθέτει *κατάρρευσιν της γραμμής* πριν κινηθούν αύται.

Η ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΥ ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ ΕΚ ΤΙΝΩΝ ΛΟΓΩΝ ΕΠΕΒΑΗΘΗ

Αλλ' εξεπλάγησαν οι πρόθυμοι δι' επικρίσεις και διότι το Στρατηγείον έμεινεν εις την Σμύρνην. Ιδού *και αυτού* η εξήγησις.

Το Στρατηγείον ήτο έτοιμον προς αναχώρησιν την δευτέραν ημέραν της επιθέσεως. Αλλά την ιδίαν ημέραν, όπως σας εξέθικα, ανηγγέλοντο αλλεπαλλήλως αι αποσυνθέσεις των στρατιωτικών μονάδων. Ώφειλιν, επομένως, το Στρατηγείον να ευρίσκεται εν διαρκή επικοινωνίαν μετά του Μετώπου, να δίδει διαταγάς και να παρέχει οδηγίας. Απετέλει το *μόνον* σημείον προς το οποίον απευθύνοντο αι απομεμονωμένα πλέον μονάδες. Εάν το Στρατηγείον ανεχώρη θα απητούντο 15 ώραι δια το ταξίδιον του. Και κατά τας 15 αυτάς ώρας, ο Στρατός θα έμενε άνευ διοικήσεως, εις στιγμάς καθ' ας είχεν ανάγκην αυτής.

Δια τον λόγον *αυτόν* δεν ανεχώρησε το Στρατηγείον. Έμεινεν εις Σμύρνην και διετήρησε την επαφήν του με τας αποκοπτομένας μονάδας, αίτινες απεμονούντο λόγω της υπό του εχθρού καταστροφής των τηλεγραφικών και τηλεφωνικών γραμμών του και της υπ' αυτών απωλείας των ασυρμάτων.

Κατώρθωσα, εν τούτοις, δι' αεροπλάνων των οποίων επέβαινον αεροπόροι του Επιτελείου να αποστείλω *και εις αυτάς* διαταγάς και οδηγίας δια φακέλλων, τους οποίους τα αεροπλάνα μας, έρριπτον εις αυτάς.

Αλλ' όταν η κατάστασις του Στρατού είναι τοιαύτη, ώστε αι διδόμεναι διαταγαί να φθάνουν πάντα αργά - καίτοι δια ταχυτάτων μέσων στελλόμεναι - διότι η στρατιωτική κατάστασις δι' ην εξεδόθησαν έχει ήδη αλλοιωθή δια της υποχωρήσεως του Στρατού, ουδεμία διοίκησις, ουδείς άνθρωπος δύναται να διοικήσῃ αποτελεσματικώς τον υπ' αυτόν στρατόν.

Ως παράδειγμα σας αναφέρω ότι η ανεξάρτητος μεραρχία Θεοτόκη, διαταχθείσα την 14ην Αυγούστου να διευθυνθή προς το πεδίον του αγώνος, όπως ενισχύσῃ τα μαχόμενα σώματα, έλαβε δευτέραν, τρίτην και τετάρτην διαταγή, εκάστης τούτων αναιρούσης την προηγουμένην. Διότι εφ' όσον επορεύετο, ένεκα της διαρκούς υποχωρήσεως των μαχομένων, αύτη έπρεπε να λαμβάνη άλλην κατεύθυνσιν ίνα μη εμπέσῃ εις χείρας του εχθρού. Και εν τέλει, αφέθη να ενεργήσῃ κατά βούλησιν, καθοδηγηθείσα μόνον εν ταις γενικαίς γραμμαίς δια των αεροπόρων μας.

ΔΙΑΤΙ ΚΑΤΕΡΡΕΥΣΕΝ ΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ ΤΑ ΣΦΑΛΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ

Εννοώ την συγκίνησιν και την κατάπληξιν του κόσμου, διότι εις τόσον ολίγας ημέρας, κατέρρευσε το οικοδόμημα το οποίον εσυνείησε να θεωρή ακλόνητον. Αλλά και το *ισχυρότερον* δι' εμέ επιχείρημα ότι εις τούτο *δεν πταίει* η Διοίκησις, είναι ακριβώς η ταχύτης της καταρρεύσεως. Διότι, ουδέν διοικητικόν σφάλμα είναι ικανόν να επιφέρῃ τοιούτον αποτέλεσμα.

Το οικοδόμημα κατέρρευσε διότι ήτο «σάπιο». Και επειδή μόλις προ δύο και ημίσεως μηνών ανέλαβον την Διοίκησιν, η σήψις δεν δύναται να μου αποδοθή. Οφείλεται εις το μακρόν παρελθόν.

Ούτε είναι δυνατόν να κατηγορηθώ ότι δεν ανεχαίτισα την σήψιν. Θα απαιτείτο και δια τούτο χρονικόν διάστημα ανώτερον, βεβαίως, των δύο και ημίσεως μηνών της διοικήσεώς μου. Το οικοδόμημα ήτο “σάπιο”. Και δια τούτο, όταν ήρχισεν η κατάρρευσις και η Κυβέρνησις συνεζήτη την αντικατάστασίν μου, πραγματοποιήσασα μάλιστα προηγουμένως και την αντικατάστασιν του επιτελάρχου μου, έσπευσα να απαντήσω εις το σχετικόν έγγραφον της ότι: “ουδείς θνητός δύναται να θεραπεύσῃ την κατάστασιν, ήτις θα ακολουθήσῃ τον μοιραίον ρουν εις ὃν ήδη εισήλθε”.

ΔΙΑΤΙ Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΓΚΑΤΕΛΕΙΨΕ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ

Ήδη προβάλλει αφ’ εαυτού το ερώτημα: αλλά πώς λοιπόν αυτός ο Στρατός, ο τόσον ένδοξον παρελθόν έχων να επιδείξῃ, *ο επί δεκαετίαν συνεχή αγωνιζόμενος και νικών*, ο από θριάμβου εις θριάμβον οδεύων, ο έργα ημιθέων επιτελέσας, εκάμφθη εις μίαν στιγμίν και εγκατέλειψε παρελθόν και παρόν και *εγκατέλειψε τα πάντα* και έφυγε; Ομολογώ ότι δεν δύναμαι να εξηγήσω. Αλλ’ είμαι απολύτως βέβαιος ότι εις τούτο, συνέτεινε αναμφισβητήτως κυριώτατα ένα γεγονός: ότι η πολεμική προσπάθεια παρετάθη επί πολύ. Και ενώ ούτω παρετείνато ο αγών και ενώ νέαι θυσίαι εξητούντο από τον Στρατόν και ενώ προθύμως έστεργεν εκείνος εις αυτάς και ενίκα και εθριάμβευεν, είχε πάντοτε προ οφθαλμών, τιθέμενον παρά της ευρωπαϊκής διπλωματίας, το φάσμα της παραγνωρίσεως του έργου του. Αυτός ηγωνίζετο και ενίκα. Αυτός ειργάζετο δια την απελευθέρωσιν της χώρας του και η ευρωπαϊκή διπλωματία έλεγεν: ανεξαρτήτως του έργου σας”.

Και ο Στρατός *απέκαμεν*. Διότι έχασε πλέον την πεποίθησιν την οποίαν είχαν ότι η νίκη του έχη μίαν επιρροήν επί των αποφάσεων αίτινες θα ελαμβάνοντο. Και όταν έχασε την πεποίθησιν ταύτην και όταν επείσθη ότι *το ζήτημα θα λυθή ανεξαρτήτως του έργου του*, εγκατέλειψε την ιδέαν της συνεχίσεως του ανωφελούς πλέον - κατ’ αυτόν - έργου του».

Ο Αρχιστράτηγος Γ. Χατζανέστης επιθεωρεί τμήμα του 52ου
Συντάγματος Πεζικού της Ανεξάρτητης Μεραρχίας

Ο Αρχιστράτηγος Α. Παπούλας συνομιλεί με δύο
αξιωματικούς.

ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΠΑΠΟΥΛΑ

Απάντησις εις τον Χατζηνανέστην. Ποίοι είναι οι υπεύθυνοι

Αθήναι 30 (Αυγούστου) Εξ αφορμής των δηλώσεων του κ. Χατζηνανέστη και του κυρίου Στράτου περί των ευθυνών του πολέμου, ο τέως Αρχιστράτηγος κ. Παπούλας προέβη απόψε - εις μακράς δηλώσεις - εις απάντησιν.

«Ο τραγικός επίλογος της εκστρατείας της Μικράς Ασίας ομολογώ ότι μοι αφήκε κατάπληκτον και μοι προϋξένησεν τοιαύτην ψυχικὴν οδύνην, εκ της οποίας είναι ζήτημα εάν θα απαλλαγώ μέχρι τέλους του βίου μου.

Εγνώριζα, ή μάλλον, ήμην βέβαιος ότι θα εγείρετο αμέσως το ερώτημα: “Τίς πτάει δια την Καταστροφήν;” Αλλ’ εθεώρησα ότι υπό τας παρούσας στιγμάς, ομοίαις των οποίων είνε ζήτημα εάν εγνώρισεν η Ιστορία μας, έδει προς το παρόν να μη γίνη ουδείς λόγος, διότι η συζήτησις, μόνον επιδεινώσιν της καταστάσεως ηδύνατο να προκαλέσῃ.

Δυστυχώς, ο κ. Χατζηνανέστης εθεώρησεν ότι έπρεπε να εμφανισθῇ ενώπιον της κοινῆς γνώμης δια να δικαιολογηθῇ, εις την αντίληψιν δε ταύτην τον ηκολούθησε ο κύριος Στράτος.

Θα ετήρουν πιστώς τας αρχάς μου ταύτας και δεν θα ήνοιγον το στόμα μου, καίτοι γνωρίζω πολλά, πάρα πολλά, αλλά δυστυχώς, οι προαναφερθέντες, δια των δηλώσεών των προσπαθούν να επιρρίψουν τας ευθύναις των εις τρίτους και ούτω θίγουν την προηγουμένην Διοίκησιν της Στρατιάς Μικράς Ασίας.

Ως εκ τούτου, αναγκάζομαι σήμερον να θίξω εν ολίγοις σημεία τινά, επιφυλασσόμενος, όταν επιστή η στιγμή να ομιλήσω δια μακρών με επίσημα στοιχεία.

Αντιπαρερχόμενος όσα εν αρχή της συνεντεύξεως ο κ. Χατζηνανέστης αναφέρει περί της εκτάσεως του “τεραστίου” μετώπου, καθόσον το θεωρώ ζήτημα μετρήσεως των χαρτών, εξ ου θα αποδειχθῇ το ανακριβές του ισχυρισμού δεν δύναμαι ν’ αφήσω αναπάντητον το σημείον ότι ούτως προέκρινε την σύμπτυν του μετώπου.

Τούτο είναι σφαλερόν. Η γραμμή Πανόρμου-Προύσσης-Φιλαδελφείας θ’ απήτη πολύ μεγαλειτέρας δυνάμεις. Αρκεί να είπω ότι υφίσταται μελέτη καθ’ ην, προς φύλαξιν του περιχαρακωμένου στρατοπέδου της Σμύρνης, όπερ, ως λέγει ο κ. Χατζηνανέστης θα εφυλάσσετο με τρεις μεραρχίας, θα απητούντο δυνάμεις δεκατριών μεραρχιών ενώ ημείς διεθέτομεν εις ολόκληρον το Μέτωπον μόνον δώδεκα.

Πώς λοιπόν θα εφυλάσσετο ολόκληρος η νέα γραμμή με έξι μεραρχίας; Τούτον είναι ακατανόητον δι’ εμέ.

Από καθαράς στρατιωτικής απόψεως, έπρεπε ή να εκκενωθῇ ολόκληρος η Μικρά Ασία ή να διατηρηθῇ η γραμμή Εσκή Σεχίρ-Αφιόν Καραχισάρ.

Ήδη εισέρχομαι εις άλλον κεφάλαιον, ήτοι, εις την “προεξοχήν” του Αφιόν Καραχισάρ. Ο κ. Χατζηνανέστης χαρακτηρίζει την εκεί παράταξιν “εγκληματικώς εκτεθειμένην”. Νομίζω ότι ο κ. Χατζηνανέστης δεν θα αγνοή ότι πάσα γραμμή δεν είνε δυνατόν να είνε τελεία. Πάσα γραμμή θα παρουσιάξῃ και τα ασθενή της σημεία. Δυστυχώς όμως, η εγκατάλειψις του Αφιόν ήτο αδύνατος, ως ομολογεί και ο κ. Χατζηνανέστης, δια διαφόρους λόγους, κυρίως πολιτικούς.

Εκτός αυτού όμως, η εγκατάλειψις της προεξοχής του Αφιόν θα διέκοπτε και την σιδηροδρομικήν μας επικοινωνίαν μετά της Κιουταχείας και του Εσκή Σεχίρ κα ούτω, θα είμεθα εν μειονεκτική θέσει. Απορίας άξιον είνε πώς ο κ. Χατζηνανέστης ενώ εγκατέλειπε το Αφιόν ήθελε να κρατήσῃ την γραμμὴν Εσκή Σεχίρ.

Απλή παρατήρησις επί του χάρτου πείθει ότι εις το Αφιόν έπρεπε να

προωθηθῶσιν αἱ γραμμαὶ μας. Ἀλλὰ τοῦτο θὰ συνεπήγετο *επέκτασιν* τοῦ Μετώπου, ἐνῶ ἡμεῖς δὲν εἰχομεν διαθεσίμους δυνάμεις. Διὰ τοῦτο, ἐγὼ εἶχον λάβει ἄλλα μέτρα πρὸς διατήρησιν τῆς γραμμῆς.

Εάν δὲν εἶχον ὠχυρωθεῖ ἄλλαι γραμμαὶ υποχωρήσεως, τοῦτο οφείλεται εἰς τὴν ἔλλειπιν μέτρων.

Το κέντρον εφοδιασμοῦ τοῦ νοτίου συγκροτήματος δὲν εὐρίσκετο εἰς τὸ Αφίον ἀλλ' εἰς τὸ Ουσάκ. Εἰς Αφίον ὑπῆρχον μόνον τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια διὰ τὸ ἐκεῖ τμήμα τοῦ Στρατοῦ. Διὰ νὰ μὴν πράξῃ ὁμῶς τοῦτο καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Ἀρχιστρατηγίας του, σημαίνει ὅτι τοῦτο καλῶς εἶχεν καὶ δὲν ὑπῆρχεν συμφέρον νὰ ἀπομακρυνθῇ.

Ἀναφερόμενος ὁ κ. Χατζηνανέστης εἰς τὸ δι' ἐμὲ *μεγίστης* σημασίας ζήτημα τῆς ἐξασθενίσεως τῆς Στρατιάς Μικρᾶς Ἀσίας χάριν τῆς συγκροτήσεως τῆς Στρατιάς Θράκης, ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι ψευδές, ψευδεύστατον ὅτι ἠδυνάτησε πρὸς τοῦτο τὸ Μέτωπον καὶ ὅτι ἀφῆρσε *ἔστω καὶ ἓνα* στρατιώτην ἐκ τοῦ Νοτίου Συγκροτήματος.

Ἀς ἀναμνησθῇ ὁ κ. Χατζηνανέστης ὅτι ὄχι μόνον ἐκ τοῦ Μετώπου μετέφερεν δυνάμεις ἀλλὰ καὶ ὅτι ολόκληρον τὸ 56ον Σύνταγμα, τὸ εὐρισκόμενον εἰς Αφίον Καραχισάρ, ἀπεστάλη εἰς τὴν Θράκην. Ἀναγκάζομαι δὲ νὰ εἰσέλθω ἔστω καὶ ἀκροθιγῶς εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀνωτέρω ζητήματος καθ' ὅσον ὁ κ. Χατζηνανέστης καθ' ὃν τρόπον ἐκφράζεται, ἀφίνει νὰ υπονοηθῇ ὅτι τὸ ἀτύχημα προήλθε οὐχὶ ἐξ ἐλαττώσεως τῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας ἐτήρει ἀνεπάφους ὡς εἶχον αὐταὶ ὑπὸ τοῦ προκατόχου του, ἐνῶ τοῦτο δὲν ἔχει ἀκριβῶς οὕτω. Εάν δὲ ἐπιθυμεί νὰ του παράσχῃ καὶ ἄλλας πληροφορίες, εὐχαρίστως θὰ πράξω τοῦτο.

Ὁ κ. Χατζηνανέστης ἰσχυρίζεται ὅτι ἔλειπεν ἡ μελέτη δευτέρας γραμμῆς ἀντιστάσεως, ἀλλ' ἀγνοεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ὑπῆρχε ἡ ὀχυρωμένη γραμμὴ Ζουμπλου-Μπουναρ καὶ ὀπίσθεν ταύτης ἡ ἐπίσης ὀχυρωμένη γραμμὴ τοῦ Ουσάκ καὶ, διὰ τὸ Βόρειον Συγκρότημα, ἡ γραμμὴ ἀνατολικῶς τῆς Προύσσης.

Ἀγνοεῖ ὅτι ἐπὶ τῆς διοικήσεώς μου εἶχε διαταχθῇ ἡ μελέτη τῆς γραμμῆς Πανόρμου-Φιλαδελφείας-Μαιάνδρου καὶ τοῦτο, ὅπως χρησιμοποιηθῇ *αὕτη* ὡς τρίτη γραμμὴ ἀντιστάσεως.

Εἰς ἐν ἐκ τῶν τελευταίων κεφαλαίων τῆς συνεντεύξεώς του, ὁ κ. Χατζηνανέστης προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν εἰς τὴν περιήλθεν ἔλλειπιν ἐφεδρειῶν μετὰ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἡ ἐνδοχώρα ἀπασχόλη ἑκατὸν δέκα χιλιάδας ἀνδρῶν πρὸς φρούρησιν.

Τοῦτο εἶναι ἀνακριβές, διότι διὰ τὴν φρούρησιν τῆς ἐνδοχώρας δὲν ἀπασχολοῦντο ἐμὶ ἐν Σύνταγμα Πεζικοῦ καὶ μικρὰ τινὰ Τμήματα, ὡς ἐπίσης καὶ δύο Συντάγματα πρὸς φρούρησιν τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν.

Εφεδρείας ἐπὶ τῆς διοικήσεώς μου διέθετον - ἐπὶ τοῦ Νοτίου μόνο Συγκροτήματος τρεῖς καὶ πλέον Μεραρχίας. Ἦδη γεννάται τὸ ἐρώτημα: τί ἐγένιναν αἱ ἐφεδρεῖαι αὗται; Αὐτὸ νομίζω ὅτι τὸ γνωρίζει καλῶς καὶ δύναται νὰ το ἀπαντήσῃ ὁ κ. Χατζηνανέστης».

Πλατεία Αγ. Γεωργίου Καρύτση 8,
10561 Αθήνα

parnassosphil@gmail.com
www.lsparnas.gr